THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
542 Dundas St. West. Telephone Trinity 6830-6831
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.

באשולדיגונגען און געגען־באשולדיגונגען

אין רוסלאנד זענען היינטיגע וואך געמאכט געווארען ארעסטען, און גלייך איז עס פארוואנדעלט געווארען אין אן אינטערנאציאנאלער אפערע. די באשולדיגונג, איז געמאכט געווארען פון רוסלאנד'ס יוסטיץ־קאמיסאר, אז עס איז זיי געלונגען צו אנטדעקען אן אינטערנאציאנאלע פארשווערונג אומצוואוארפען די ראטעדערעגיערונג, און צוצוטיילען געוויסען טעריטאריעס צווישען די פאראינטערעסירטע מלוכות.

עס זאל הייסען, אז איינער פון די אכט ארעסטירטע רוסען, ראמסין, האט זיך מודה געווען. אז אונטער אים איז געשטאנען א האלבער טוץ אייראפייאישע מלוכות, איינגעשלאסען אין אנגלאנד, און אי פראנקרייך, און לויט דער ודוי קומט אויס, אז דער פלאן איז געווען, אז ווען גענעראל דעניקין מיט זיינע "ווייסע" וועלען אנפאלען אויף רוסלאנד, וועט זיי צו־העלפען דער בריטישער פלאט, און דערפאר וועט ענגלאנד באקומען די קאווקאזער אויל־פעלדער, פוילען, די אוקראינע און יעדע אנדערע מלוכה איר טייל.

אין נאך באשולדיגונג נומער איינס קומט די באשולדיגונג נומער צוויי, דאס מאל שוין פון זשענעוא. פון אן אזוי גערופענעם אינטערנאציאנאלען אנטאנט.

און אין דער נייער באשולדיגונג ווערט די וועלט געווארענט, אז ראטען־רוסלאנד זוכט אומצוברענגען די גאנצע ציוויליזאציע, און אז די בריטישע, דייטשע און איטאליענישע רעגירונגען, וועלכע אנערקענען אין האנדלען מיט רוסלאנד, העלפען איר אומדירעקט צו אין דער דאזיגער פארניכטונגס־ארבייט.

און אזוי ווערט אין איין וואך צייט געמאכט אי א באשולדיגונג און אי א געגען־באשולדיגונג. ענגלאנד, למשל, וויל פון איין זייט פארבאפען א שטיק רוסלאנד, און פון דער צווייטער זייט העלפט זי איר גאר צו.

זשענעוא אדער מאסקווע — וועמען זאל דער דורכשניטליכער מענש גלויבען? און ווי אזוי קען ער זיך ארויספלאנטערען פון דעם, וואס מען זוכט אים איינצושמועסען פון פארשידענע זייטען?

די פאשיסטישע מפלה אין עסטרייך

די פאשיסטען האבען געכאפט א מפלה אין די פארלאמענטארישע וואלען אין עסטרייך, און אזוי ווערט דאס גאנצע פאליטישע בילד פון צענטראל אייראפע מיט איין שלאג פארענדערט. די פאשיסטען אין איטאליען, דייטשלאנד און אונגארן האבען מיט גרויס שפאנונג דערווארט דעם רעזולטאט פון די עסטרייכישע וואלען, ווייל זיי האבען געזאוואט אז די וואלען קענען מיינען וויכטיגעס פאר אייראפע. ווען עסטרייך קריגט א פאשיסטישען פארלאמענט, מיינט עס אז דער אלטער דריי־בונד אין א נייער פארם שטייט אויף תחית המתים און אז דייטשלאנד, איטאליען און עסטרייך־אונגארן, אנשטאט צו זיין פאראיינגט אונטער דריי מאנטרכען, ווערען אונטער דעם פאשיזם, און וועלען דיקטירען די פאליטיק פון אייראפע. פראנקרייך וואלט דאן געהאט יעדען גרונד מורא צו האבען פאר אן אנגריף פון צפון און פון דרום, און דער פריעדען פון אייראפע וואלט געשטאנען אויף הינערשע פיסלאך. איצט ווערט אבער באריכטעט, אז ניט די פאשיס־טען, נאר די ליבעראלען אונטער דער פירונג פון וויענער פאליציימייסטער שאבער, האבען געזיעגט, אפילו אויב שאבער האט ניט געקראגען זיין קלארע מערהייט אין פארלאמענט, וועלען די פאשיסטען זייערע פלענער מער ניט קענען דורכפירען. נאר אן איבערזעלטיגענדער זיעג פון די פאשיסטען וואלט זיי געגעבען די מאכט איינצופירען א דיקטאטור, און דורכפי־רען זייערע פינסטערע פלענער. ווען זיי האבען ניט קיין גרויסע מערהייט אין עסטרייכישען רייכסראט, קענען זיי קיין זאך ניט טאן אן צו פארוואר־זאכען א בירגער־קריעג. און פאר א בירגער־קריעג האבען זיי מורא, ווייל צופיעל מעכטע זענען פארארגענערירט אינ'ם סטאטוס קוואו. אפילו דייטש־לאנד אליין איז ניט באגייסטערט פון דעם געדאנק פון א בירגער־קריעג אין עסטרייך, און טשעכאסלאוואקיע האט שוין אפט אנגעדייטעט אז ביים ער־שטען אויסברוך פון א בירגער־קריעג, אין עסטרייך, מארשירען טשעכא־סלאוואקישע טרופען אריין אין זייען, און יוגאסלאוויע וועט אין דעם פאל אויך ניט בלייבען נייטראל.

פאר אידען אין עסטרייך איז עס א גליק וואס די פאשיסטען זענען ניט ארויס די זיעגער פון וואלקאמף. די איטאליענישע פאשיסטען זענען ניט קיין אנטיסעמיטען אבער די הויפט־כאראקטעריסטיק פון די עסטריי־כישע פאשיסטען איז זייער אנטיסעמיטיזם. זיי שטייען אין גאנצען אויף דעם באדען פון היטלעריזם, און ווען זיי וואלטען געזיעגט, וואלטען זיי זיכער געמאכט א חורבן פון דעם עסטרייכישען אידענטום. זיי זענען נאך מער אונפארענזווארטליך ווי די היטלעריסטען, און זיי וואלטען זיך נאר ניט געשעמט און וואלטען פון די עסטרייכישע אידען אוועקגענומען זייער בירגער־רעכטן. דערפאר קענען איצט די עסטרייכישע אידען אביסעל לייכט אפאטעמען.

אויב שאבער זאל ווידער קומען צו דער מאכט, און די וואר־שיינליכ־קייט איז, אז ער וועט ווידער ווערען פרעמיער מיניסטער, וועלען די עסט־רייכישע אידען ניט נאר זיין זיכער מיט זייער בירגער־רעכט, נאר זיי וועלען אויך זיין זיכער. אז זיי וועלען ניט אנגעגריפען ווערען פון אנטיסעמיטישע כולינגאנגס, ווייל שאבער האט באוויזען, אז ער קען הארטען רוע און אדר־גונג. די עסטרייכישע אידען זענען איינפאך ניצול געווארען פון א שרעקליי־כער קאטאסטרופע.

אונטער די יעצטיגע שווערע אומשטענדען

אונטער שווערע אומשטענדען איז זיך צוזאמענגעקומען די ספעציעלע זיצונג פון'ם אקציאנס קאמיטעט. און מען קאן ניט זען צו וועלכען אנדערען באשלוס דער צייטנישטישער אקציאנס־קאמיטעט האט געקאנט קומען אונטער די אומשטענדען. וועלכע זענען געשאפען געווארען דורך דר. וויצמאן'ס רעזיגנאציע, און דורך דער צו־גרויסער קנגנערשאפט וועלכע עס האט זיך געבילדעט אלס אפאזיציע געגען זיין פירערשאפט.

ווי די זאך זאל ניט זיין איז די באשטימונג פון א קאמיסיע, וואס זאל צוגעזעצט ווערען צו דער עקזעקוטיווע און וועלכע זאל צוזאמען מיט דר. וויצמאן און מיט דער עקזיסטירענדער עקזעקוטיווע טראגען די פאר־אנטווארטליכקייט פאר יעדען פאליטישען שריט. וואס וועט געמאכט ווערען ביז עס וועט אפגעהאלטען ווערען דער צייטנישטישער קאנגרעס, דער בעס־טער אויסגאנג.

אין גאנצען זענען דאך געבליבען ארום צען וואכען ביז דעם ציוניס־טישען קאנגרעס, וועלכער וועט האבען אויסצואר־בייטען א נייע פראגראם אין לויט דעם א נייע פירערשאפט. אמת, אין די צען וואכען קאנען ארויס־שווימען נייע סיטואציעס. עפעס אן ענדערונג וועט זיך דאך אין דער צייט פון די נעקסטע וואכען אויך מוזען ווייזען מצד דער ענגלישער רעגיערונג. אבער אז מען זאל שוין באלד דארויף דארפען נעמען א שטעלונג און ניט קאנ־נען אפווארטען ביז דער ענדע פון קאנגרעס, איז ניט אזא דרינגענדע נויט־ווענדיגקייט.

און אויף וויפיעל עס וועט זיין נויטיג צו רעאגירען אויף עפעס א נייער ווענדונג, וועלכע קאן דאך בשום אופן ניט זיין ערגער אלס די סיטו־אציע איז איצט, קאן מען זיך פארלאזען אויף דער עקזעקוטיווע צוזאמען מיט דער צוגעזעצטער פאליטישער קאמיסיע, אז זיי וועלען האנדלען טאק־טיש לויט דער צייטווייליגער פארערונג.

יעדענפאלס האט עס דערווייל צופרידענגעשטעלט אי די אפאזיצי־אנגערען אי די עקזעקוטיווע. און וואס ווייטער וועט זיין, דאס וועט שוין איבערבלייבען פאר דעם קאנגרעס צו אנטשיידען!...

דאס „וויגעלע" פון ווילנער ש"ס

דער קארעספאנדענט פון ווילנער "סלאווא" האט געהאט אן אינטערעסאנ־טען געשפרעך מיט'ן דירעקטאר פון דער אלטער ווילנער דרוקערייא פון די "ברידער ראס".

— צוריק מיט הונדערט און פערציג יאהר — דערצעהלט דירעקטאר ראפא־פארט — האט מאנעגעס ראס געגרינדעט א אידישע דרוקערייא אין גראדנא, וואס האט געהאט דעם צוועק צו דרוקען רעליגיעזע ספרים. אין עטליכע יאהר ארום האט ער די דרוקערייא איבערגעטראגען קיין ווילנא, וואו עס הויבט זיך אן א גרויסע און וויכטיגע ארבייט. עס האט זיך געהאנדעלט וועגען דרוקען און פאר־שפרייטען נישט קיין געוועהנליכע ספרים, נאר ש"ס לויט גוט באארבייטעט מקורים.

די דאזיגע ארבייט האט געדויערט צעהנגדליגע יאהרען. א רייע באריהמטע תלמודיסטען, וואס האבען צו דעם ענין נעהאט אן אידייאישע באציהונג, האבען ארומגעריזיגט איבער אלע קולטורעלע לענ־דער, זאמלענדיג מאטעריאל פאר דער דערמאנטער ארבייט. אלע עפענטליכע און פריוואטע ביבליאטעקען (צוויישען אנדערע וואטיקאן, אקספארד, מינכען, אמסטער־דאם) זענען צו דעם צווועק אויסגענוצט געווארען. יעדער דאקומענט וואס קאן ברענגען א וועלכען עס איז נוצען איז אי־ער בערגעשריבען און אריינגעבראכט געוואר־רען אין אלגעמיינעם אוצר פון די מאטעריי־אלען.

דאס אלץ האט מיטגעהאלפען דערצו, אז די ש"ס־אויסגאבע פון די ברידער ראס זאל באטראכט ווערען אלס בעסטע פון אלע פריהערדיגע, ווייל עס איז א־ארבייט געווארען לויט די ריכטיגסטע גע־שיכטליכע קריטעריען און באלויכטען מיט 108 פירושים פון די גרעסטע, וועלט־באריהמטע גאונים.

— צי קענען איהר מיר נישט אנרופען די נעמען פון די הויפט־מיטארבייטער פון אייער ש"ס?

— געווען אזוי פיעל, אז ס'איז שווער צו גערעכנען. איינער פון זיי, דער 9־יאהריגער זקן ש. פיינענזאהן, דער מסדר פון אלע באארבייטע מאטעריאלען גע־פינט זיך אין ווילנא. טרעף זיין טיעפען עלטער, פארמאגט ער נאך א פענאמענא־לען זכרון. וואס שייך תלמידישע און יודאיסטישע ליטעראטור איז ער אין די ענינים א לעבעדיגע ענציקלאפעדיע־לי־גענדיג אויפ'ן קראנקען בעט מיט'ן צו־בראכענעם פוס, פארנעהמט ער זיך ער־הוים מיט אידיש רעליגיעזע וויסענשאפט־ליכע ארבייט. ער האט אויך פאר אונז באארבייט די געשיכטע פון ראס'ס דר־־קעריי.

— צו וועמען געהערט איצט די דר־־קעריי?

— די ערשטע אייגענטימער פון דער פירמע זענען געווען די "ברידער ראס". שפעטער איז זי איבערגענאנגען צום באר־קאנטען פעטערבורגער ביבליאפיל, דוד גינזבורג, דערנאך האט זי ווידער געהאט א רייע גלגולים און ענדליך געהערט זי איצט צו אן אקציענ־געזעלשאפט. דער גרעסטער טייל אקציעס פון וועלכער עס געפינט זיך אין די הענט פון אויסלענדי־שע אידען.

— ווי גענוי איצט דאס געשעפט? ווער זענען אייערע קונדס?

— אידען פון אלע עקען וועלט. אמאל איז דאס געשעפט גענאנגען גוט, אונזע־רע ספרים זענען זיך פאנאנדערגענאנגען אין אזא צאל, אז עס איז געווען שווער אויסצופיהרען אלע באשטעלונגען. די וועלט־מלחמה האט אונזער הויפט־מארק צישטערט: רוסלאנד איז אפגעפאלען, אמעריקע לאזט קיין אידען צו זיך נישט אריין, און א גרויסער טייל פון יענע, וואס וואוינען דארט פון לאנג — זענען אויף רעליגיעזע און לומדישע ספרים קנאפ־בעלנים. פון ליטע און עסטאניען טיילט אונז אפ א גרענעץ: פוילען האט גענומ־איהרע אלטע ספרים. דאך ארבייטען מיר זיך ווידער איין און אונזערע ספרים וועל־רען טראנספארטירט אין אלע לענדער, וואו אידען נעפינען זיך, אויסער, נאטיר־ליך, סאוויעט־רוסלאנד.

בשעת דער מלחמה האט דער צורר היהודים, ניקאלאי ניקאלאיעוויטש ארויס־געפיהרט אונזערע זיבען וואגאנען בליי אין דער שארם פון געגאפענע פלאטען און דאס אלץ האבען מיר גערארפט צוריק־שטעלען. אבער נאך ערגער איז דאס, וואס אין אונזערע סקלאדען ליגען טויי־זענטער ספרים, וואס זענען ספעציעל באר־שטימט געווארען פאר רוסלאנד און איצט איז דאס כאלאטור.

דער דירעקטאר ראפאפארט פיהרט ארום דעם קארעספאנדענט איבער דער דרוקערייא און סקלאדען, וואס פארנעה־מען גאנצע צוויי שטאקען, וואו עס גע־פינען זיך טויזענטער ספרים, געבונדענע און בראשורטע. אויף דער באטערקונג פון'ם קארעספאנדענט, צו וואס האט מען עס געראפט זעצען דאס ש"ס מיט אזא מיקראסקאפישען שריפט. ערקלערט דער דירעקטאר, אז בי פירושים מוזען זיך גע־פינען ביי דער זייט פון טעקסט און דאס האט געצוואונגען צו זעצען מיט אזא שריפט. ביים ש"ס — ניט ער צו — האב־בען געארבייט גאנצע זיבעצען יאהר 4 זעצערס און נישט קיין אכט שעה, נאר פון אן דער פריה ביז שפעט אין דער נאכט.

— היינט, וויפיעל פערזאן זענען גע־ווען באשעפטיגט ביי דער קארעקטור! עס איז געווען באשטימט א פרעמיע פאר דרוק־פעהלער. מאסען מענשען האבען זיך פארנומען מיט זוכען פעהלערען, מען האט אבער זעהר וועניג געפונען.

ווי ווייט דער ווילנער ש"ס איז פא־פולער, ווייזט דער פאקט, אז ווען די אמעריקאנער אידען האבען זיך דער־וואוסט, אז בשעת דער מלחמה איז אונ־זער דרוקעריי אפגעברענט געווארען, האט זיך אין אמעריקע באלד געגרינדעט אן אקציענ־געזעלשאפט מיט א קאפיטאל פון העכער א מיליאן דאלאר, כי אפצוקאפ־אט־גראפירען און ארויסגעבען אונזער ש"ס.

דר. וויצמאן ווארפט ארונטער זיינע דיפלאמאטישע הענטשקעס

ביי דער גרויסער דעמאנסטראציע פון די לאנדאנער אידען גע־גען פאראט פון דער ענגלישער לייבער רעגיערונג.

פון אונזער לאנדאנער קארעספאנדענט
ש. קאלדאווסקי.

לאנדאן וועט לאנג ניט פארגעסען די פראטעסט דעמאנסטראציע, וועלכע די לאנדאנער אידען האבען דא אפגעהאלטען לעצטען מאנטאג אוועגנ, געגען דעם "ווייסען פאפיער" פון דער לייבער רעגיע־רונג בנוגע ארץ ישראל. דאס איז געווען די גרעסטע דעמאנסטראציע וועלכע די אידען אין ווייטשעפעל האבען ווען עס איז אפגעהאלטען.

מיט צוויי שעה פריהער איידער דער מיטינג האט זיך אנגעהויבען איז שוין דער טעאטער געווען איבערגעפילט; קאפ אויף קאפ איז מען געשטאנען, קיין איין ליידיג ווינקעלע איז ניט געווען; וואו עס האט געקענט שטיין נאר איין מענש זענען געשטאנען פיער מענשען, און אויף דער בינע אליין, וועלכע איז געוויינליך רעזערווירט נאר פאר די רעדנער, האבען זיך געפונען קארגע 50 מענינס אידען.

אין דרויסען ווידער האט זיך געטאן חושך: טויזענטער אידען זענען געקו־מען פון דער ארבייט, פון זייערע באשעפ־טיגונגען און האבען געפונען די טירען פון טעאטער געשלאסען, פול, אוממעגליך אריינצוגעהן.

זענען ספאנטאן אויסגעוואקסען מיי־טינגען ארום דעם טעאטער. רעדנער האב־בען געדונערט פראטעסטען גענען דעם גייעם פרעה־פאסייעלד און דער לייבער רעגיערונג. טויזענטער הענט האבען זיך געהויבען פאר די פראטעסט רעזאלוציעס, און דער עולם האט זיך געקיהלט דאס אנ־געוויינטאנטע הארץ.

אינווייניג איז דער עולם געווען עלעקטריזירט. ניט קוקענדיג אויף דער אומבאקוועמליכקייט פון דער איינגשאפט האט געגעבען א געשפאנטע שטילקייט.

נאר ווען דר. וויצמאן, נחום סאקא־לאוו, פראפעסאר בראדצקי, און די אנ־דערע פירער האבען זיך באוויזען אויף דער איבערגעפאקטער בינע האט אויסגעבראי־כען אזא אויאציע, וואס האט אנגעהאל־טען מיינונגען לאנג.

קיינמאל, דוכט מיר, האט נ. סאקא־לאוו, דער פארזיצער פון דעם מיטינג, ניט געגעבען מיט אזוי פיעל ביטערקייט, מיט אזא פאטאס, ווי ער האט דעם אוועגנ געגעבען: טרערען פון אויפרע־גונג און צארן האבען איהם מינוטענווייז געשטיקט. און אנשטאט ווערטער האט ער נאר געטרייסעלט מיט זיינע שטייף פארדרהקטע פויסטען אין דער לופט.

אנגעהויבען האט ער. גראד רוהיג, ווי זיין שטייגער איז, אפגעצויגען: — עס איז שווער צו רעדען רוהיג, זאגט ער. איך וואלט וועלען אויפהאלטען דעם גלייכגע־וויכט, זיך באהערשען. כדי די ווערטער זאלען ניט זיין צו שארף, נאר קען מען אין זיך אויפהאלטען דעם צארן, קען דאס אידיש פאלק אויפנעמען גלייכגילטיג די נייע דעקלאראציע פון דער לייבער רע־גיערונג? "מיר מוזען פראטעסטירען מיט אונזער גאנצער קראפט וואס שטעקט אין אונזער שוואכקייט, מיט אונזער רייב־ארויס וואס שטעקט אין אונזער ארימקייט!"

"איך בין א בן שבעים, זאגט ער ווייטער. 30 יאהר האב איך, האבען מיר אלע, געארבייט פאר אונזער גרויסען אי־דעאל — אין צוגעגרייט דעם באדען פאר דער באלפור דעקלאראציע. די באלפור דעקלאראציע איז געווען אן אויסטייטשונג פון אונזער באזעלער פראגראם. איך ווייס די געשיכטע פון דער באלפור דעקלארא־ציע, איך האב עפעס בייגעטראגען צו איהר. מיר זענען ניט געקומען צו דער ענגלישער רעגיערונג, בעטען די באלפור דעקלאראציע. מיט ליידיגע הענט, מיט קיין פוסטער פארטעלא. איבער יעדער וואָרט און איבער יעדען אות פון איהר האבען מיר זיך געדונגען. וויל מען מא־כען איצט אן עדעם א "סקרעפ אוו פיי־פער", א נישטיג שטיקעל פאפיער?"

"אויב די באלפור דעקלאראציע דער־קלערט איהר ענגלענדער, פאר א "סקרעפ אוו פייפער", דאן דערקלערט אויך די ביי־בעל פאר א "סקרעפ אוו פייפער!" גאט אין הימעל איז דער גרויסער כורש פאר־וואנדעלט געווארען אין טיטוס הרשעה?".

און אזוי יעדער וואָרט א הייסער בריה, יעדער זאץ א רים אין הארצען, און נאך יעדען זאץ — א שטורם פון אויסגע־שריען פון צארן, וואס קומען ארויס פון טויזענטער אנגעוויינטאטע הערצער.

ער רעדט לאנג, ער רעדט שטורעמ־דיג, מינוטען לויפען ווי סעקונדען. נחום סאקאלאוו האט אנגערירט די הערצער פון אלע פראזאמעלטע, מיטגעריסען אלעמען מיט זיין הארציגקייט, מיט זיין בדענענ־דען צארן.

נאר אט שטעלט זיך אויף חיים ווייצ־מאן, אלע שטעלען זיך אויף ווי איין מענש. א דונער פון אפלאדיסמענטען און מאניפעסטאציעס, וואס דויערען מינוטען לאנג.

ווייצמאן'ס רעדע

דר. וויצמאן איז רוהיג, מיר האבען שוין לאנג ניט געזעהן איהם אזוי רוהיג, אין די לעצטע צוויי יאהר, בפרט נאך די געשעהענישען אין ארץ ישראל, אין אויר־נוסט פון פארגען יאהר, האט זיין פנים, זיין גאנצער אויסזעהן, אויסגעדריקט דעם גאנצען אידישען אומגליק. נערוועז, מיט א אונהיימליך פייערדיגע אין די אויגען, מיט א ציטערדיגער גאמבע... אצינד איז עס אלעס פארשוואונדען. רוהיג, מיט א שמייכעל הויבט ער אן:

"קושינעוו און חברון. די אלטע מעשה. פריהער פאגראמען, נאכדעם גזורות. שוין פון תמיד אן אזוי. אידיש בלוט ווערט פארגאסען. אידיש האב און גוטס ווערט חרוב, נאכדעם קומט די ממשלה און געפינט אויס — אז מיר זע־נען שולדיג. אזוי אין קושינעוו. אזוי אויך אין חברון אין צפת".

ווייצמאן רעדט רוהיג. א ביטערער שמייכעל קרייזעלט זיך נאר ארום זיינע ליפען. עס שפרודעלט פון איהם מיט בייר־סענדער סאטירע. א מין גאלגאן הומאר. זיין אידיש איז רייך אין זאפטיג אין פול מיט עכט אידישע אידיאטיזמען.

"אין די ימי חושך אין רוסלאנד האב־בען מיר עס נאך ווי עס איז אריבערגע־מרעגען, געראפט אויף בעסערע צייטען, אבער אז אויך דו ענגלאנד, דו לייבאר רעגיערונג, וואס שטרעבט כלמרשט צו יוישר אין צדק, אויך דו, איז מיין יבוא עזרי?

"די רעגיערונג האט ארויסגעלאזען א בלויען בוך און א ווייסען בוך, בלויען־ווייס, פארדרהקטע פויסטען אין דער לופט.

אנגעהויבען האט ער. גראד רוהיג, ווי זיין שטייגער איז, אפגעצויגען: — עס איז שווער צו רעדען רוהיג, זאגט ער. איך וואלט וועלען אויפהאלטען דעם גלייכגע־וויכט, זיך באהערשען. כדי די ווערטער זאלען ניט זיין צו שארף, נאר קען מען אין זיך אויפהאלטען דעם צארן, קען דאס אידיש פאלק אויפנעמען גלייכגילטיג די נייע דעקלאראציע פון דער לייבאר רע־גיערונג? "מיר מוזען פראטעסטירען מיט אונזער קראפט וואס שטעקט אין אונזער שוואכקייט, מיט אונזער רייב־ארויס וואס שטעקט אין אונזער ארימקייט!"

"איך בין א בן שבעים, זאגט ער ווייטער. 30 יאהר האב איך, האבען מיר אלע, געארבייט פאר אונזער גרויסען אי־דעאל — אין צוגעגרייט דעם באדען פאר דער באלפור דעקלאראציע. די באלפור דעקלאראציע איז געווען אן אויסטייטשונג פון אונזער באזעלער פראגראם. איך ווייס די געשיכטע פון דער באלפור דעקלארא־ציע, איך האב עפעס בייגעטראגען צו איהר. מיר זענען ניט געקומען צו דער ענגלישער רעגיערונג, בעטען די באלפור דעקלאראציע. מיט ליידיגע הענט, מיט קיין פוסטער פארטעלא. איבער יעדער וואָרט און איבער יעדען אות פון איהר האבען מיר זיך געדונגען. וויל מען מא־כען איצט אן עדעם א "סקרעפ אוו פיי־פער", א נישטיג שטיקעל פאפיער?"

"אויב די באלפור דעקלאראציע דער־קלערט איהר ענגלענדער, פאר א "סקרעפ אוו פייפער", דאן דערקלערט אויך די ביי־בעל פאר א "סקרעפ אוו פייפער!" גאט אין הימעל איז דער גרויסער כורש פאר־וואנדעלט געווארען אין טיטוס הרשעה?".

און אזוי יעדער וואָרט א הייסער בריה, יעדער זאץ א רים אין הארצען, און נאך יעדען זאץ — א שטורם פון אויסגע־שריען פון צארן, וואס קומען ארויס פון טויזענטער אנגעוויינטאטע הערצער.

ער רעדט לאנג, ער רעדט שטורעמ־דיג, מינוטען לויפען ווי סעקונדען. נחום

ביי דער גרויסער דעמאנסטראציע פון די לאנדאנער אידען גע־גען פאראט פון דער ענגלישער לייבער רעגיערונג.

פון אונזער לאנדאנער קארעספאנדענט
ש. קאלדאווסקי.

— דער גרויסער דעמאנסטראציע פון די לאנדאנער אידען האבען דא אפגעהאלטען לעצטען מאנטאג אוועגנ, געגען דעם "ווייסען פאפיער" פון דער לייבאר רעגיע־רונג בנוגע ארץ ישראל. דאס איז געווען די גרעסטע דעמאנסטראציע וועלכע די אידען אין ווייטשעפעל האבען ווען עס איז אפגעהאלטען.

מיט צוויי שעה פריהער איידער דער מיטינג האט זיך אנגעהויבען איז שוין דער טעאטער געווען איבערגעפילט; קאפ אויף קאפ איז מען געשטאנען, קיין איין ליידיג ווינקעלע איז ניט געווען; וואו עס האט געקענט שטיין נאר איין מענש זענען געשטאנען פיער מענשען, און אויף דער בינע אליין, וועלכע איז געוויינליך רעזערווירט נאר פאר די רעדנער, האבען זיך געפונען קארגע 50 מענינס אידען.

אין דרויסען ווידער האט זיך געטאן חושך: טויזענטער אידען זענען געקו־מען פון דער ארבייט, פון זייערע באשעפ־טיגונגען און האבען געפונען די טירען פון טעאטער געשלאסען, פול, אוממעגליך אריינצוגעהן.

זענען ספאנטאן אויסגעוואקסען מיי־טינגען ארום דעם טעאטער. רעדנער האב־בען געדונערט פראטעסטען גענען דעם גייעם פרעה־פאסייעלד און דער לייבאר רעגיערונג. טויזענטער הענט האבען זיך געהויבען פאר די פראטעסט רעזאלוציעס, און דער עולם האט זיך געקיהלט דאס אנ־געוויינטאנטע הארץ.

אינווייניג איז דער עולם געווען עלעקטריזירט. ניט קוקענדיג אויף דער אומבאקוועמליכקייט פון דער איינגשאפט האט געגעבען א געשפאנטע שטילקייט.

נאר ווען דר. וויצמאן, נחום סאקא־לאוו, פראפעסאר בראדצקי, און די אנ־דערע פירער האבען זיך באוויזען אויף דער איבערגעפאקטער בינע האט אויסגעבראי־כען אזא אויאציע, וואס האט אנגעהאל־טען מיינונגען לאנג.

קיינמאל, דוכט מיר, האט נ. סאקא־לאוו, דער פארזיצער פון דעם מיטינג, ניט געגעבען מיט אזוי פיעל ביטערקייט, מיט אזא פאטאס, ווי ער האט דעם אוועגנ געגעבען: טרערען פון אויפרע־גונג און צארן האבען איהם מינוטענווייז געשטיקט. און אנשטאט ווערטער האט ער נאר געטרייסעלט מיט זיינע שטייף

ש. ל. ציטראן

(צווייטער אדטיקעל)

דעראינערונגען און געדאנקען פון נתן סטאלניץ

אין א געשפרעך מיט א. ריינווייין כיים איבערגעבען איהם פאר'ן "זשורנאל" זיין ערשטיפעל וועגען פארשטאר־בענעם ש. ל. ציטראן רופט ער זיך אָפּ צו מיר מיט טיעפער באדויערונג:

— וואס פאר א מערקווירדיגער גורל, דאכט זיך אזא פעסטע און באריי־טענדע זייל אין אונזער ליטעראטור און אך אזוי וועניג אָפּפולער געווען צווישען די ברייטע שיכטען פון פאלק.

סך הכל מיט איינינג טעג צוריק, ערצעהלט מר. א. ריינווייין, האט זיך גע־ווענדט צו איהם א פרעזאן וואס איז שטארק פארא־טערעסירט אין דער ציי־ניסטישער טעטיגקייט ער זאל איהם באַ־זענען אביסעל כאטש מיט גאר דעם ערש־טען עטאפ פון דער ציוניסטישער באוועג־נג. נעראטען האט איהם א. ריינווייין אי־ן־ערצעלונגען ציטראנס היסטאריש ווערק "חבת ציון". וואו ער וועט וועגען עם באקומען א פולען באגריף. ווען ער האט יענעם דערמאהנט דעם נאמען ציט־אן האט ער איהם אָנגעקוקט פארחידוש'ט ער האט נאך גאר קיינמאל דעם נאמען ניט געהערט.

געמיינט אייגענטליך האט פריינד ריינווייין דערמיט מיר ארויסצובערענגען דאס, וואס כאטש ציטראן האט געשאפען אין משך פון א גאנצען יובל אזא אומגע־הייער רייכען גייסטיגען קוואל פון וועלכען מען קען שעפען מיט'ן פולען מאס אזוי פיעל ברייטע ידיעות איבער פארשיעדענע ליטעראריש און פאליטיש־נאציאנאלע און געזעלשאפטליכע פראבלעמען, דאך איז דער נאמען אזוי וועניג באקאנט פאר'ן ברייטען המון.

איך וויל דא איבערגעבען א ביאגרא־פישען איבערבליק פון ש. ל. ציטראן ע"ה אום צו באקענען אויך אונזער ברייטער קאנאדער אידענטום כאטש אין קורצען מיט זיין רייכער שאפונג און ווירקונג.

ביי דער געלעגענהייט וועל איך מיר באנוצען מיט אן אויסצוג פון א קורצען ביאגראפישען איבערריכט וואס איז גע־געבען געווארען אין "ווילנער טאג" צום יובילייי־טאג פון ש. ל. ציטראן דאנערש־טאג דעם 9־טען אקטאבער:

געבוירען אין 1860 אין מינסק ביי א סוחרישער פאמיליע. נאך אין דער ישיבה זייענדיג האט ער קארעספאנדירט מיט פרץ סמאלענסקין און זיין אידעאל איז געווארען צו באקענען זיך פערזענלעך מיט דער דעראקטאר פון "השחר". האט ער אויף זיין עצה אין משך פון ווינטער 1876 זיך צוגעגרייט אין דייטש און באלד נאך פסח אפגעפאהרען קיין ווין, וואו ער האט פארבראכט א האלב יאהר צייט, זיך אפט געטראפען מיט פרץ סמאלענסקין, באזאמגעט מיט רעקאמענדאציעס צו די גרעסטע פארשטעהער פון די חכמי ישראל, איז ער פון ווין אוועק קיין ברעסלע אנ־געקומען אין דעם ראבינער סעמינאר, אבער צוליעב פארשיעדענע סיבות געמוזט לאזען זיין שטודיום. פון ברעסלע האט ציטראן פארעפענטליכט זיין ערשטע קאָ־רעספאנדענץ אין העברעאיש אין "המגיד" 1877. מיט א יאהר שפעטער זיין ערשטע ערצעהלונג אין סמאלענסקין'ס "המכיר". אין ווינטער 1882 געווען א לעהרער אין דעם דייטשען שטעדטעל פראסטקען, איין איינזעמאהן סטאנציע פון ליק, וואו עס איז ארויסגעגעבען געווארען דער 'המגיד' און א דאנק דעם געווארען א נאהענטער מיטארבייטער פון דער צייטשריפט. פאר־עפענטליכט דארט אלע וואך פארשיעדענע ארטיקלען.

אין 1994 אָנגעהויבען מיטצוארבייי־טען אין "המליץ, און שפעטער אין "לוח אחיאסף", "האשכול" "השילח" און אנ־דערע.

סוף 1904 האט זיך ש. ל. ציטראן באזעצט אין ווילנע וואוהין ער איז איינ־גלאדען געווארען אלס אינזווענינגסטער מיטארבייטער פון "הזמן", זיינט 1911 אין משך פון 3 יאהר צייט פארעפענטליכט אין העולם איינע פון זיינע וויכטיגסטע און גרינדליכסטע ארבייטען די געשיכטע פון דער העברעאישער פרעסע.

ווען דער "הזמן" האט זיך אָפּגע־שטעלט, אין יאהר 1915, האט זיך אָנגע־הויבען א נייער אינטענסיווער פעריאד אין זיין ליטעראַרישער טעטיגקייט, וועל־כער איז שוין דערהויפט פארבונדען מיט אידיש — אין משך פון די ערשטע 40 יאהר פון זיין ליטעראַרישער טעטיגקייט האט ציטראן נאר פון צייט צו צייט גע־שריבען אידיש, הגם שוין אין 1878 האט ער דעביוטירט אין אידיש מיט א פעלעטאן "א טאגע בוך פון א קרחת'ניק" אין ראד־קינסאָנ'ס "קול לעם".

אָנהויב 1904 איז ער איינגעלאדען געוואָרען פון לעאָן ראבינאָוויטש קיין פעטערסבורג אלס אינזווענינגסטער מיטאר־בייטער פון דעם "טאג", וואו ער האט פאר'ן האלב יאהר פון זיין עקזיסטענץ גע־שריבען לייטאַרטיקלען, פאליטישע ארטיק־לען, קליינע פעליעטאָנען, ערצעהלונגען, שפעטער האט ער מיטגעאַרבייט דער־הויפט אונטער פסעודאָנימען אין די אי־דישע טאגבלעטער 'די צייט', די "אידישע ציי־טונג,'. און אנדערע.

בעת דער דייטשער אקופאציע איז ער געווען טעטיג אלס אינספעקטאר פון די אידישע שולען פון אלע ריכטונגען און גרוויטע ווילנער ליטעראַרישע משפחה האט ווילנע בפרט פון מיט אמאל פלוצלינג צו־טראגען דער טעלעגראף אזא טרויעריגע ידיעה וואס האט אזוי שווער געטראפען אלע זיינע פריינד און פאלאָסאלע צאהל שטודענטען פון דער ווילנער אינדוסטריעל־שולע.

ס'איז נאגען פארשטענדליך אז די גרויסע ווילנער ליטעראַרישע משפחה האט ציטראנען צו זיין יובילייי יום טוב צוגע־טיילט דעם געהעריגען כבוד און מען האט אין דאָרטיגען גרויסען גרויסען בנין פון אידישען פאלקס טעאטער מיט גרויס פאאיאד גע־פייערט זיין 70־יאהריגען געבורטסטאג און 50 יאהריגע ליטעראַרישע טעטיגקייט.

אויסער די ליטעראַרישע געסט כחוץ לעיר זיינען אויך ארויסגעטראטען מיט רע־דעס און אפשאצונגען א רייהע זיינע וויל־נער ליטעראַרישע פריינד אין דער פיסה שאלעט. דער רעגעלמעסיגקייט און אלל־ברען מאכט ניט עפעס.

קעלאָגג'ס אלל־ברען ווערט דירט פון פיעלע דאקטוירים שעגס, ווייל עס עגטהאלט שארסטקע עלעמענטען וואס מען די רעגעלמעסיגקייט און אלל־ברען מאכט ניט עפעס.

קע עלעמענטען רייניגען דעם גיפטיגע אפפאלען און עס הילפט גאָר ווייט